

Maaailma Trumpin jälkeen

Koronan hiljalleen hellittäessä maailmalla on äimistely Yhdysvaltain noloa vetäytymistä Afganistanista. Presidentti Joe Biden on pantu Mauno Koivistoa lainaten niin sanotusti ta-pahtuneiden tosiasioiden eteen. Bidenin rasitteeksi koitui, ettei hän jättänyt osaa joukoista edelleen Afganistaniin. Historialliseksi luonnehdittu Dohan sopimus solmittiin kuitenkin Bidenin edeltäjän Donald Trumpin aikakaudella. Yhdysvallat lupasi vähentää joukkoja ja ve-tää ne lopulta kokonaan. Haaveeksi jäi, että Taliban toteuttaa sitoumuksensa Yhdysvaltoja tyydyttävällä tavalla eli neuvottelee silloisen hallituksen kanssa.

Kuvat Afganistanin kaaoksesta ovat olleet järkyttäviä ja palauttaneet mieleen Yhdysval-tojen lähdön Saigonista keväällä 1975. Nyt maata kivikauteen vievän hallinnon tuottamat uutiset ovat olleet kovin ikäviä: realismin politiikka on todellakin muuttumassa. Uutisten mukaan naiset eivät enää saa tulla yliopistolle, amputoinnit ja teloitukset otetaan käyttöön eivätkä edes parturit voi enää työskennellä rauhassa.

Afganistanin oppina kansainvälinen yhteisö voi erotella sekä perinnön että perinteen. Pas-ka reissu, mutta tulipahan tehtyä kuuluu epäilemättä ensimmäiseen, olkoon perintö sitten Bri-tannian, Neuvostoliiton tai Yhdysvaltojen. Sen sijaan vielä on epäselvää, mihin perinteeseen tai hyötyyn pitäisi vedota. Valinnanvaraa on kansallisesta turvallisuudesta ja terrorismin estä-misestä demokratian ja kansakunnan rakentamiseen tai naisten aseman parantamiseen. Myös hallitun vetäytymisen politiikka olisi ihan oma tutkimusaiheensa. Nyt tilannetta on tulkittu lähinnä sotilaallisen tyhjiön, terrorismin ja Kiinan tai Venäjän vahvistumisen kannalta.

Kiina-korttia mannerlaattojen liikkumiselle on tarjottu myös Yhdysvaltojen, Britannian ja Australian solmimalle ANKUS-sopimukselle. Yhdysvallat toimittaa ydinsukellusveneitä Australiaan, minkä on tulkittu olevan konkreettinen osoitus jo pitempään puhutusta Yhdys-valtojen mielenkiinnon suuntautumisesta Tyynelle valtamerelle. Osoitus se on myös Austra-lian argumentoimasta Kiina-uhkasta ja Britannian teeskentelystä olla edelleen globaali suur-valta (viime mainitusta ks. Suonpää tässä numerossa). Yllätysveto oli kova isku Ranskalle, joka sekin kuvittelee olevansa maailmanvalta. Nyt Ranska on aktivoitunut kahdenkeskisellä puolustussopimuksella Kreikan kanssa. Se pitää sisällään toisen osapuolen auttamisen siinäkin tapauksessa, että hyökkäävä osapuoli olisikin Naton jäsenmaa. Nato ei ole yhtenäinen, sillä so-pimuksella viitataan suoraan Turkkiin, joka katsoo Kreikan aloittaneen asevarustelukilpailun.

Maaailma Trumpin jälkeen ei tarkoita sitä, että Trump tai trumpismi olisivat kadonneet. Yhdysvaltojen paluu Pariisiin ilmastopöytäkirjaan tai G20-maiden tukema 15 prosentin glo-baali yritysvero voivat osoittautua vielä hunaja-ansoiksi. Hätkähdyttävien on ollut Trumpin konservatiivikriitikko Robert Kaganin syyskuinen mielipidekirjoitus ”Our constitutional cri-sis is already here”¹. Tekstin ydinsanoma oli, ettei trumpismi päätynyt kongressin valtaukseseen, vaan enemmän, jopa suoranainen vallankaappaus, olisi odotettavissa vuonna 2024. Se olisi suurin poliittinen ja perustuslaillinen kriisi sitten sisällissodan, sillä kirjoituksen mukaan Trump aikoo varmistaa voittonsa ”whatever means necessary”. Trump on vastaus monien

1 Kagan, Robert (2021): ”Our constitutional crisis is already here”. *The Washington Post*, 23.9.2021. <https://www.washingtonpost.com/opinions/2021/09/23/robert-kagan-constitutional-crisis/>, 4.10.2021.

amerikkalaisten pelkoihin, olivat nämä sitten kuinka epärealistisia tahansa (ks. myös Annalan artikkeli tässä numerossa).

Tekstiä on toki arvioitava pelotteluna ja viholliskuvan rakenteluna omille kannattajille. Silti se säpsäyttää pohtimaan sitä, miten pitkälti republikaanit, joita Kagan kutsuu zombie-puolueeksi, ovat oikeastaan sitoutuneet liberaalin demokratian pelisääntöihin. Hän ei arkaile käyttää käsitelmörköä fasismi, jonka perusmalli eri maissa on alkanut ilmiön vähättelynä ja myöntövyäisyytenä. Kagan kirjoittaa, että useimmat amerikkalaiset kieltäytyvät ottamasta mahdollisuutta riittävän vakavasti. Periaatteessa viime syksyn kuviteltuun vaalivilppiin vetoamalla voidaan seuraavissa presidentinvaaleissa oikeuttaa oikea vaalivilppi. Kiintoisa on myös ajatus, että Trump on poikkeus eikä reaganilaisen vallankumouksen jatke tai sen suoranaisten kulminaatiopiste.

Maailmalla on hyvinkin merkkejä siitä, että tarkoitus pyhittää keinot, ja politiikka on kaikenlaisessa pelkäksi valtakamppailuksi. Vaalivilppi on näkynyt erityisesti Venäjällä, jossa talouden näkymätön käsi on muuttunut suorastaan politiikan näkyväksi kädeksi: verhon takaa ilmestynyt käsi dokumentoitui myös jälkipolville. Ääntenlaskun pitkittyminen nosti myös 45 prosentin kieppeillä keikkuneen äänestysprosentin yli 50 – näin venäläisten ei tarvitsisi ”hävetä” sitä, että vain alle joka toinen käytti äänioikeuttaan (ks. *Kosmopoliksen* pääkirjoitus 2/2021). Tuloksella Putinin puolue vahvisti epäreilun perustuslaillisen enemmistönsä, joka Euroopassa on harvinaista. Vaalijärjestelmän ohella se yhdistyy lähinnä Unkariin, jossa vaalit ovat ensi keväänä. Tässä vaiheessa voidaan ainoastaan spekuloida Venäjän esimerkin rohkaisevan Viktor Orbánin hallitusta. Orbánia ei kannata aliarvioida siksi, että Angela Merkelin jälkeen hänestä on tulossa virkaiältään EU:n pitkäikäisin pääministeri.

Tänä syksynä on pidetty monet muutkin vaalit, joita Suomessa on seurattu ja kommentoitu vaihtelevasti. Huomion on kerännyt Saksa, josta kristillisdemokraattinen unioni CDU:n historian alhaisin vaalituloksena puoluekentän pirstoutuminenkin ovat tekemässä aidon monipuoluejärjestelmän. Tästä on esimerkki maailman parhaassa demokratiassa eli Norjassa, jota sitäkin sivutaan tässä numerossa. Neljän pohjoismaan johtoon on astumassa sosiaalidemokraatti sitten vuoden 2001. Oikeastaan Norjassa keskusta voitti eli sai paikkoja saman verran kuin konservatiivit menettivät. Kanadassa Justin Trudeau sai jatkokauden mutta ei enemmistöä. Erityisesti sikäläisen demaripuolueen NDP:n kannattajat joutuvat miettimään preferenssejään vaalijärjestelmän takia: kun NDP nousi kakkospuolueeksi ainoan kerran vuonna 2011, konservatiivit veivät hallituksen liberaaleilta.

Hiljattain on ollut myös ”unohdettuja” vaaleja: Ei ole uutinen, ettei juuri kukaan tunnista Bulgariassa tänä vuonna jo toistamiseen pidettyjen vaalien tuloksia, mutta myös Islanti oli jäänyt kokonaan huomiotta. Naiset olivat tehneet maailmanhistoriaa, sillä parlamenteissa ei ole ollut naisemmistöä juuri koskaan. Ei ole nytkään, mutta feministit ovat oikeassa siinä, että naisemmistön pitäisi olla yhtä tavallinen kuin miestenkin. Monin paikoin ollaan todella kaukana tästä: vaikka missään Euroopassa ei mennä nyt alle 10 prosentin, Ukrainassa, Maltalla, Liechtensteinissa ja Unkarissa ei olla kaukana tästä. Silti on vielä matkaa Qatarin syyskuun ”vaaleihin”, joissa yksikään nainen ei tullut valituksi.

Tšekin aliresursointia suomalaisessa julkisuudessa olen ihmetellyt pitkään. Vahvan vasemmistoperinteen omanneissa maassa perinteinen vasemmisto putosi nyt kokonaan parla-

mentista, ja potin jakavat populistit, konservatiivit ja piraatit. Juuri viikkoa ennen lokakuun vaaleja niin sanotuista Pandoran papereista eli veroparatiiseista käryynnyt Andrei Babiš, joka hyväksyy itsestään vertailun Trumpiin mutta ei Orbániin, hävisi, vaikka pitikin puolueensa paikoissa niukasti suurimpana. Varsinaisen yllätyksen on tarjonnut naapurimaa Itävalta ja sen toiseksi suurin kaupunki Graz: paikallisvaaleissa kommunistisen puolueen (KPÖ) Elke Kahr valittiin pormestariksi 29 prosentin äänimäärällä. Liittovaltiossa KPÖ on marginaalipuolue noin prosentin kannatuksella, mutta Grazissa se on keskittynyt kansalaisten päiväkohtaisiin ongelmiin suurten ideologisten kysymysten sijaan.

Politiikan tutkijoina kommentoimme gallupeja ja eri maiden vaaleja siinä määrin kuin oma, median kiinnostus tai aikamme antavat myöten. Moni kommentaattori on nykyisin suorastaan julkkis, mutta median tiedesivuilla yhteiskuntatieteitä ei juuri näy. Asian voi todeta nopeasti tarkastelemalla kuluvan vuoden *Tieteen Kurvatehden* numerot. Vastoin oletustani tieteen kielikuva ei olekaan synekdokee valkotakista laboratoriossa vaan kosmos ja kuva maapallosta. Jos näkökulmaa on uskominen, yhteiskuntatiede, politiikat mukaan lukien, ei taida olla oikein tiede ollenkaan?

Edellinen johtaa yliopiston ulkopuolella vilkastuneeseen ”keskusteluun” puolueettomuudesta ja yhteiskuntatieteiden ”ideologisuudesta”. Hugh Seton-Watsonin sanoin puolueettomuus ei tarkoita kohteensa asianajajana toimimista mutta ei myöskään brittityylistä totuuden löytymistä väitteiden puolivälistä. Puolueeton voi toki olla puoluepoliittisessa mielessä, mutta siihen vetoaminen alkaa olla jo ohitettu kanta. Esimerkiksi Aleksander Stubb sai paljon julkisuutta EU-asiantuntijana ennen ponnahdustaan politiikkaan. Oikeastaan julkisuudenhallinta ei eronnut juurikaan televisiotoimittajista, jotka myös nousivat politiikkaan median avulla.

Puolueeton tai ei mutta tutkijan kuuluu olla vakuuttava ja uskottava. Varsinkin ajankohteisissa tai kiistanalaisissa asioissa tämä tarkoittaa etäisyydenottoa sekä asiaan että ennen kaikkea toimijoiden kieleen – kielen ja retoriikan asema on nykyisin politiikassa yhä tärkeämpi. Nimeämisen tunnistamista voisi valaista vaikkapa viime aikoina yleistyneellä, mutta keinotekoisella puheella ”ääripäistä”. Muistutuksena keinotekoisuudesta voi kaivaa vanhan termin ”äärikeskusta”, jolla keskustavaikuttajat pyrkivät ”ihmisen toteutumiseen”. Vaikka nykykäytössä *Avaus äärikeskustaan* -kirjan ”kulttuuritaistelu” haiskahtaa jo joltakin oikeistoradikalismilta, kyse oli ihmiskunnan elonjäämisestä – vuonna 1980.

Ehkä politiikkatieteissä olisi näköjään tarpeellista käydä vielä keskustelua ”puolueettomuudesta” tai ”objektiivisuudesta”. Kansainvälisessä politikassa ennako-oletuksia jauheetaan koulukuntien avulla joskus jopa kyllästymiseen asti. Valtio-opin puolella numerot eivät ”valehtele”, ja toisaalta juuri kielen ja retoriikan analyysi tuottaa lisäarvoa myös tutkijan omaan vakuuttavuuteen. Näin on varmaan myös poliittisessa historiassa, yhteiskuntatieteen – Helsingissä valtiotieteen – oppiaineessa, jolle ei ole edelleenkään selvää, missä määrin käyttää nykyisyyttä tutkittaessa myös yhteiskuntatieteen tutkimusmetodeja. Siksi en malta olla kysymättä, mitä poliittinen tarkoittaa poliittisessa historiassa. Sen sijaan, että essentialistisesti kerromme ’jonkin olevan tai olleen jotakin’, on tärkeää muistuttaa näkökulmista, kiistanalaisuudesta ja myös teorioista. Narratiivi on ajat sitten todettu ideologiseksi instrumentiksi.

En lähde olettamaan, että ideologioihin joko pitää identifioitua tai että vain vastustaja on ideologinen. Michael Freeden (2019) osuu nähdäkseni naulan kantaan – ah niin ihanan

ajankohtaisella – esimerkiksiään, että ideologiaa on jo se, miten suhtautuu tien tukkivaan mielenosoitukseen. Liberaali näkee mielenosoituksessa kaikille kuuluvan perustuslaillisen oikeuden, kun taas konservatiivia harmittaa liikenteen estäminen. Olen julkisesti todennut myös itselläni olevan poliittisen agendan: haluan nostaa viime aikoina heikentyneeksi katsomaani suomalaisen poliittisen keskustelun tasoa. En taida olla tässä yksin, sillä YLE:n kyselyssä kaksi kolmesta kansanedustajasta arvioi keskusteluilmapiirin huonontuneen.²

Eräs tapa nostaa poliittisen keskustelun tasoa voivat olla numerot ja niiden retorinen lukeminen. Jussi Metsälän, Heino Nyysösen ja Marikki Pitkäsän globaaleja indeksejä vertailevassa tutkimuksessa yksittäisten indeksien maakohtaiset sijoitukset on suhteutettu demokratiaan, asetettu järjestykseen kokonaiskeskiarvon perusteella ja taulukoitu. Vaikka itse indekseihin liittyy perusteltua kritiikkiä, laajassa vertailussa ne tuottavat uutta tietoa. Artikkelissa kansainvälinen politiikka näyttyy ”urheiluna”, joka koskee myös niitä, jotka eivät siihen välttämättä halua edes osallistua. Vertailussa menestyneet koostuvat Pohjoismaista sekä osasta OECD-maita, kun heikoimmat painottuvat Saharan eteläpuoleiseen Afrikkaan. Tutkimuksen perusteella tutkijat nimeävät Norjan politiikan maailmanmestariksi. Suomi menestyy tasaisuudellaan sijoittumalla lähes poikkeuksetta kymmenen parhaimman joukkoon. Taulukko mahdollistaa myös monenlaisen ja korrelaatioihin keskittyvän jatkotutkimuksen. Nyt pääkohteena ovat olleet vain parhaiten sekä heikoiten menestyneet että satunnaisemmin mustat joutsenet eli valtiot, jotka ovat jotenkin ”väärässä” paikassa.

Brexit-Britannia haluaa olla globaali ja vaikuttaa myös maailmanpolitiikkaan – aina uusinta James Bond -elokuvan loppukohtausta myöten. Mika Suonpää on tarkastellut parlamenttikeskustelua globaalista Britanniaista, jonka visiossa on paljon historian havinaa. Tulevaisuudentutkimuksessa visio näyttyy malliesimerkinä ajattelusta, joka tulevaan keskittymisen sijaan esittää jatkumoa menneisyydestä ja kommentoi nykyisyyden poliittisia vastakkainasetteluja. Euroopan integraation ulkopuolella Yhdistynyt kuningaskunta itsenäisenä globaalina toimijana on ajatuksena yhtä vanha kuin integraatio itse. Konservatiivihallitus on esittänyt kuningaskunnan sotilaallisena mahtina, jolla on Euroopan suurin puolustusbudjetti, se on yksi johtavista NATO-maista, YK:n turvallisuusneuvoston pysyvä jäsen ja ydinasevalta. Suonpään analysoiman brittivision mukaan talousmalli perustuu EU-eron mahdollistamaan toimintaan itsenäisenä vapaakauppakansakuntana, joka käytännössä toteutuu sopimuksilla uusien EU:n ulkopuolisten kumppanuuksien kautta.

Nyttemmin puhutaan jo jopa autokratisaation kolmannesta aallosta. Kahdessa tämän numeron tekstissä viitataan autokratisaation, sanahirviöön, jolle ei oikein ole kelpo suomenosta. Ehkä yksinvaltaistuminen jää samaan kategoriaan kuin politiikka, historia tai globalisaatio, joiden suomentaminen osoittautui ongelmalliseksi. Jos autokratisaatiota ajatellaan liikekäsitteenä – jollaisina pidän myös sellaisia kuin eurooppalaistuminen tai demokratisoituminen – käsite saa kiinnostavan ulottuvuutensa. Siinä liike on kaikki kaikessa, ja se koros-

2 Koskela, Miika (2021): "Kansanedustajat valehtelevat surutta kannatuksen toivossa ja 8 muuta väitettä eduskunnan keskustelukulttuurista – puhemies Anu Vehviläinen vastaa". *Yle*, 28.9.2021. <https://yle.fi/uutiset/3-12112212>, 1.10.2021. Heima, Timo-Pekka (2021): "Kysely: Todella moni suomalainen arvioi riitelymäisen keskustelun lisääntyneen, yhteiskunnallisista asioista haluavat puhua silti lähes kaikki". *Yle*, 11.10.2021. <https://yle.fi/uutiset/3-12137702>, 13.10.2021.

tuu jopa päämäärän kustannuksella. Toki voidaan kysyä, sopiiko autokratisaatio kuvaamaan esimerkiksi Yhdysvaltoja. Maria Annala huomioi vaalivilppiartikkelissaan autokratisaatioksi myös yksittäiset siihen suuntaan otetut askelet, vaikka maa täyttää edelleen demokratian kriteerit. Vaalien oikeudenmukaisuuden vaarantuminen on yksi merkittävä askel tällä tiellä, ja tänä vuonna asiat ovat kehittyneet edelleen huolestuttavaan suuntaan. Annalan arvioissa Yhdysvaltojen demokratian lähitulevaisuus näyttää synkältä, ja sen myötä on enemmän syytä kantaa huolta demokratian tulevaisuudesta myös maailmanlaajuisesti.

Lauri Paltemaa arvioi Kiinan olevan hyvä esimerkki siitä, miten poliittisten järjestelmätyyppien liike ei ole vain demokratiasta autokratioihin tai päinvastoin, vaan autokratiat voivat myös autokratisoitua sisäisesti. Johtajan henkilökohtaisen aseman muutos on tässä keskeinen ulottuvuus ja myös Kiinaa voi selittää sitä kautta. Silti yksinvaltaistuminen ei tapahdu ilman ongelmia edes Kiinassa vaan johtaa hallintokoneiston passivoitumiseen, jolloin jopa ilmeisen virheelliset päätökset ovat mahdollisia. Pääsihteeri, presidentti ja keskustotilaskomission puheenjohtaja Xi Jinpingin johdolla on aloitettu muun muassa Uusi silkkitiehanke, joka voi vielä osoittautua historian suurimmaksi virheinvestoinniksi. Kädenjälki on nähtävissä myös Kiinan ulkopoliitikassa, joka on muuttunut aiempaa aggressiivisemmäksi. Paltemaan arvioissa 2000-luvun alun vakaampi oligarkia oli poikkeus säännöstä, ja yksinvaltaisempi johtajamalli sekä kylvää epävakauden siemeniä että muistuttaa klassista totalitarismia.

Kiina näkyy myös Matti Purasen kirja-arviossa, joka käsittelee yhden Kiinan tunnetuimman maailmanpolitiikan tutkijan, Yan Xuetongin teosta *Leadership and the rise of great powers*. Yania on usein pidetty hallintoa myötäilevänä haukkana, joka on suositellut Kiinaa luopumaan ”matalan profiilin strategiasta”. Yanin ”moraalisessa realismissa” valtiot ovat erilaisia riippuen niiden poliittisen johdon luonteesta ja moraali on merkittävä tekijä. Valtiit tavoittelevat valtaa, mutta ne eivät ole identtisiä ”biljardipalloja”. Kun yksi valtioista nousee johtavaan asemaan, määrättyy koko kansainvälisen järjestelmän luonne sen mukaan. Järjestelmät ovat siten joko tyrannian, hegemonian, anemokratian tai inhimillisen auktoriteetin johtamia. Jos kylmä sota oli nyrkkeilyottelu, Kiinan ja Yhdysvaltain kamppailu muistuttaa jalkapalloa älykkyyden ja kontaktin välttelemisen näytellessä pääroolia.

Tomi Kristerin laatimassa arvioissa Columbian professori Anu Bradford esittää nykykeskustelussa yllättävän tulokulman eli sen mitä eurooppalaiset mielellään haluavat kuulla: EU:n asema maailmanpolitiikassa ei ole syvästi uhattuna. *The Brussels Effect: How the European Union Rules the World* -teos osoittaa, että Euroopan menestys ja asema ei ole riippuvainen vain ja ainoastaan multilateraalisen järjestelmän toimivuudesta. Bradfordin mukaan EU:ssa yhdistyy markkinoiden koko ja ostovoima, kyky tehokkaasti säädellä markkinoiden toimintaa sekä tahto ylläpitää tiukkoja sääntelyllisiä standardeja. EU hyötyy kansainvälisestä yhteistyöstä, mutta tämän lisäksi sillä on myös omia voimavaroja. Niitä hyödyntämällä se pystyy sekä ylläpitämään että vahvistamaan asemaansa maailmassa, jota uhkaa käänös kohti suurvaltapolitiikan paluuta.

Tbilisi-Turku 23.10.2021

Heino Nyysönen